

MEZINÁRODNÍ MIGRACE

INTERNATIONAL MIGRATION

Daniela Krbcová

Abstract

With population decline due to natural change and the issue of population ageing, international migration is becoming a key factor for many countries, including the Czech Republic. Demographic changes in recent years, such as the increasing proportion of older population and declining birth rates, are putting pressure not only on the labour market but also on the social system, which depends on the income of active workers and contributors to the tax system. Foreign migration can make a significant contribution to mitigating these negative effects, for example by filling the labour shortage, increasing economic activity and thus helping to maintain the stability of the social system.

The aim of this article is to provide an introduction to the issue of foreign migration in the Czech Republic and to outline possible steps that could be part of creating effective migration policies to halt population decline and ageing. The article will focus on the population in the Czech Republic and compare several selected indicators with other European countries. Finally, the overall impact of international migration on the economy and the labour market will be assessed, as well as the possible impacts on society.

Keywords: foreign migration, immigration, labour market, emigration

JEL Code: J21, J61

Úvod

Zahraniční migrace hraje zásadní roli v dynamice populačních trendů po celém světě, obzvláště pak v Evropě. Mezinárodní migraci ovlivnilo v posledních letech několik zásadních událostí jako je válka na Ukrajině nebo pandemie COVID-19 (OECD/European Commission, 2023).

V mnoha evropských státech se stává závažným tématem problematika stárnutí populace, která je nejčastěji zapříčiněna snižováním úhrnné plodnosti (počtu dětí na jednu ženu za její reprodukční období), ale také nárůstem počtu osob staršího věku (snižování

úmrtnosti v nejvyšších věkových skupinách). Mezinárodní migrace často přispívá k celkovému populačnímu růstu více než přirozený přírůstek, čímž se stává klíčovým faktorem k udržení demografické a ekonomické stability země.

Migranti, kteří přicházejí do země, mají často nižší průměrný věk než populace, do které vstupují (Josifidis a spol., 2013). Často jsou tedy v produktivním věku a tím mohou významně přispívat ke zmírnění problémů spojených se stárnutím populace jako je narušení trhu práce, ohrožení fiskální udržitelnosti penzijních systémů a zpomalení ekonomického růstu (Peri, 2020).

Migrace přináší mladší pracovní sílu do stárnoucích evropských zemí, čímž pomáhá snížit průměrný věk populace a podporuje ekonomický růst. Migranti mohou také podpořit systémy sociálního zabezpečení, které jsou pod tlakem stárnoucí populace (Coleman, 2009). J. Chamie (Chamie, 2016) zmiňuje ve svém článku vztah mezi migrací a stárnutím populace. Poukazuje na to, že migrační toky mohou mít významný dopad na demografickou strukturu zemí, zejména v kontextu stárnutí populace v rozvinutých zemích. J. Chamie také zdůrazňuje, že migrace může krátkodobě zmírnit stárnutí populace tím, že přináší mladší pracovní sílu, což je obzvláště důležité pro země s nízkou porodností. Migrace také přináší kulturní rozmanitost a obohacení společnosti (Chamie, 2016).

C. Beauchemin (Beauchemin, 2015) pak poukazuje na to, že migrace ze subsaharské Afriky do Evropy přináší mladé a často dobře vzdělané migranty, kteří mohou přispět k inovacím a dynamice pracovního trhu. Beauchemin vidí důležitosti i ve vytváření podmínek pro návratovou migraci, což může dále podpořit rozvoj v zemích původu migrantů (Beauchemin, 2015).

Velmi často se také zmiňuje téma klimatické migrace (Hauer a kol., 2024), kdy mladí migranti přicházejí z klimaticky postižených oblastí do méně ohrožených oblastí, tím mohou v jiných regionech zlepšit demografickou strukturu, naopak v původních oblastech dochází ke stárnutí populace.

Bastia a kol. (Bastia a kol., 2022) uvádí, že většina literatury se zaměřuje na mladší dospělé, kteří migrují, ovšem přehlíží se skutečnost, že i tito migranti nakonec také zestárnou. Důsledky toho, že migranti také stárnou jsou pak podle Bastia nedostatečně diskutovány.

Burcin a kol. (Burcin a kol., 2008) nastiňují koncept náhradové migrace a poukazují na velmi omezenou schopnost ovlivnit stárnutí populace řízenou migrací a také poukazují na to, že případný vyšší počet migrantů by vedl ke značné heterogenitě společnosti.

Guy J. Abel a Joel E. Cohen (Abel, Cohen, 2019) naráží na problematiku migračních dat, přičemž spolehlivá data o migračních tocích jsou nezbytná pro efektivní plánování a řízení

migračních politik. Používání přesných metod k odhadu migračních toků může pomoci zemím lépe se připravit na demografické změny spojené se stárnutím populace a zajistit tak dlouhodobou udržitelnost sociálních a ekonomických systémů (Abel, Cohen, 2019).

Vzhledem ke skutečnosti, že migrační toky fungují více než jedním směrem a mohou se opakovat, je sledování migrace složité. Přesto jsou nejběžněji dostupná data z cílových zemí, proto je běžné zaměřovat se více na imigrační data než na emigrační. (Beauchemin, 2015).

V tomto článku je dále nastíněna problematika populačního růstu, stárnutí a mezinárodní migrace.

1 Problematika stárnutí populace a možný vliv migrace

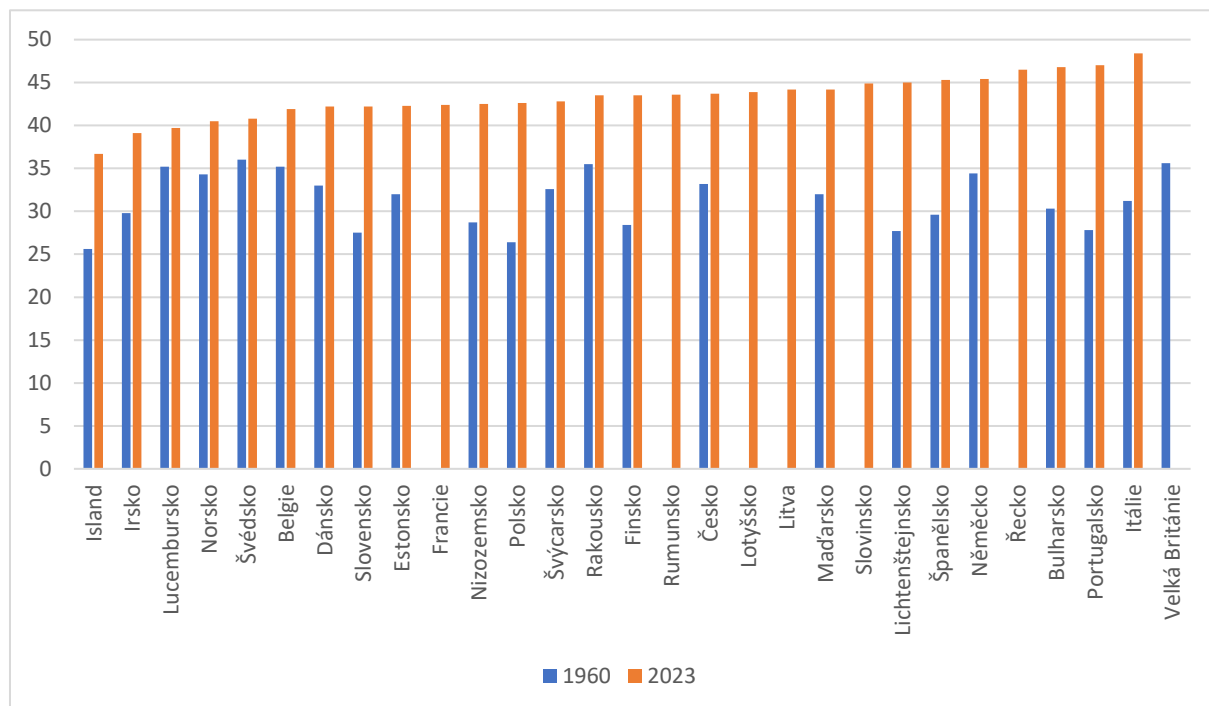
Jak již bylo zmíněno v úvodu, mnoho autorů se zabývá problematikou stárnutí populace a snaží se popsat, jak může například mezinárodní migrace zmírnit negativní dopady tohoto jevu. Stárnutí populace vede ke značným změnám ve spotřebitelských preferencích a potřebách domácností (Nagarajan a kol., 2016). Starší obyvatelé mají odlišné spotřebitelské chování, které ovlivňuje trh a ekonomiku.

Stárnutí populace také klade značné nároky na veřejné sociální výdaje. S rostoucím počtem starších obyvatel se zvyšují náklady na zdravotní péči a sociální zabezpečení, což může vést k vyššímu deficitu státního rozpočtu. Zvýšené výdaje na zdravotní péči zahrnují nejen běžné lékařské ošetření, ale také dlouhodobou péči a specializované služby pro seniory (Harper, Leeson, 2008). Navíc stárnutí populace výrazně ovlivňuje lidský kapitál. S poklesem počtu pracovníků v produktivním věku může dojít k celkovému snížení pracovní síly, což má přímý dopad na produktivitu a ekonomický růst země. Méně pracovníků znamená menší ekonomickou aktivitu, což může vést k nižšímu růstu HDP a slabší ekonomické dynamice. Stárnutí pracovní síly může také znamenat vyšší výdaje na trénink a přeškolení starších pracovníků, aby udrželi krok s technologickými a ekonomickými změnami (Harper, Leeson, 2008). Harper a Leeson (Harper, Leeson, 2008) zdůrazňují, že přizpůsobení pracovního trhu a vytvoření flexibilních pracovních podmínek pro starší i mladší pracovníky jsou nezbytné kroky pro efektivní využití potenciálu mezinárodní migrace při zmírňování důsledků stárnutí populace.

Od poloviny 20. století světová populace stárne, což je nejvíce patrné ve vyspělých zemích. Tento trend je způsoben nízkou porodností, klesající úmrtností a rostoucí délkou života. To vede k tomu, že se větší část populace dožívá vysokého věku. Sociologové a

demografové tuto změnu popisují jako posun do čtvrté fáze demografického přechodu, kde se porodnost a úmrtnost stabilizují na nízké úrovni a zvyšuje se dlouhověkost (Pakulski, 2016).

Obrázek 1: Mediánový věk v evropských zemích v roce 1960 a 2023

Zdroj: EUROSTAT (Population structure indicators at national level (demo_pjanind)), vlastní zpracování

Na obrázku 1 jsou zobrazené hodnoty mediánového věku¹ pro většinu evropských zemí v letech 1960 a 2023 (u některých zemí nebyla dostupná data za oba roky). Je to jeden z možných ukazatelů stárnutí populace. Nejvyšší mediánový věk je možné v současnosti zaznamenat v Itálii, Portugalsku, Bulharsku a Řecku, kde přesahuje hodnotu 46 let. Nejnižší hodnoty lze pozorovat na Islandu, v Irsku, Lucembursku, kde jsou hodnoty pod 40 let. Pokud by se porovnával rozdíl na počátku a na konci sledovaného období (rozdíl mezi rokem 2023 a 1960 u zemí, kde jsou data dostupná), pak je tento rozdíl nejvyšší u Portugalska, Itálie a Lichtenštejnska.

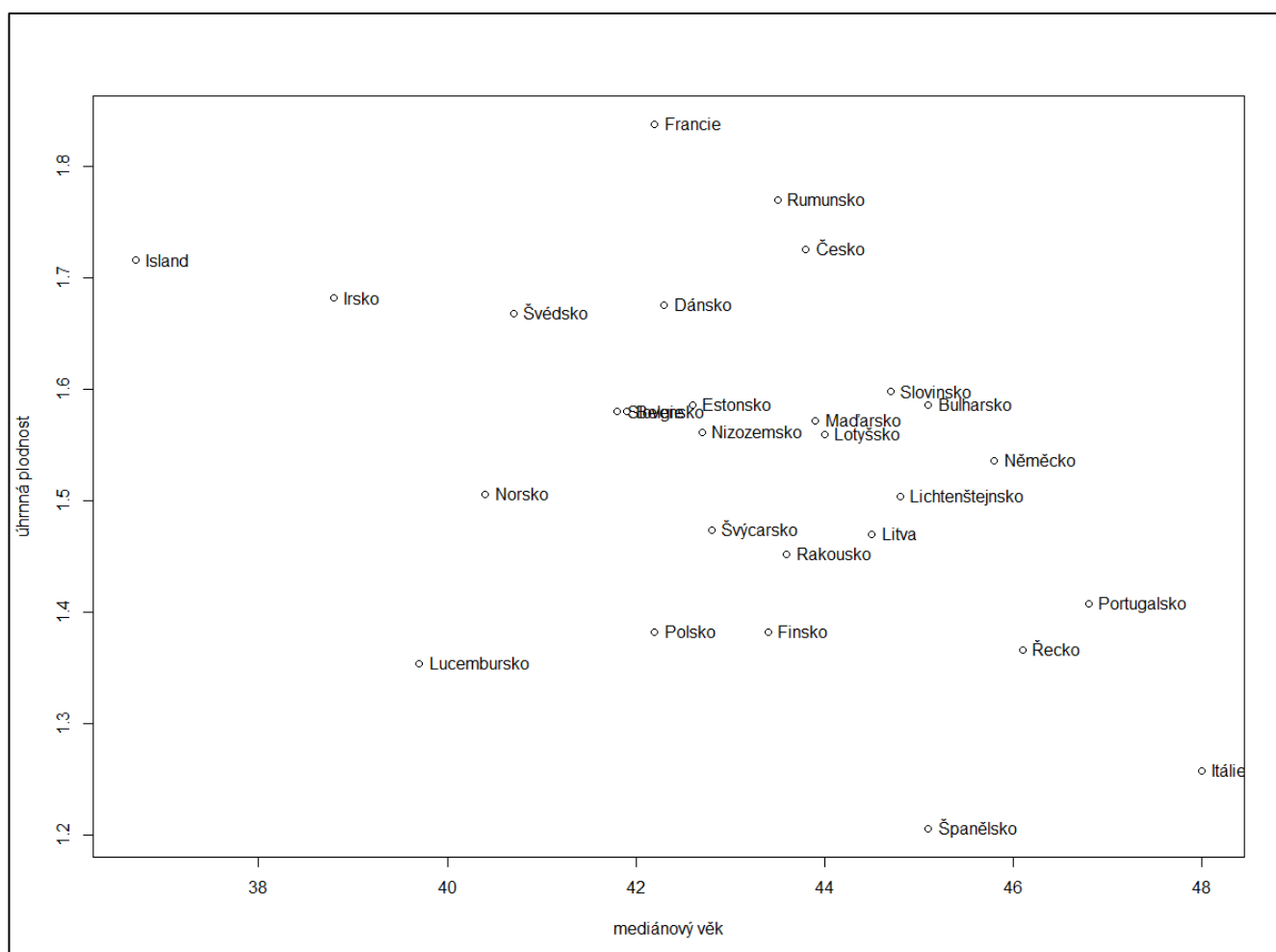
Stárnutí populace je způsobené také nízkou porodností, proto je na obrázku 2 znázorněna úhrnná plodnost jednotlivých zemí (průměrná hodnota za pětileté období 2018–2022 na ose y a mediánový věk za rok 2022 na ose x). Dalo by se říct, že země, které mají vyšší mediánový věk a zároveň i nízkou plodnost, budou více zasaženy problematikou stárnutí

¹ Věk, který rozděluje populaci na polovinu. Polovina populace je mladší než tento věk a polovina populace je starší než tento věk. Je to ukazatel, který není ovlivněn odlehlými hodnotami, proto je vhodnější než průměrný věk.

populace a pro takové země je pak kladné migrační saldo spíše žádoucí. Česká republika patří mezi země sice s vyšší úhrnnou plodností, ale vyšším mediánovým věkem. Nejhuře jsou na tom Itálie, Španělsko, Řecko a Portugalsko. Tyto země mají vysoký mediánový věk (více než 45 let) a velmi nízkou hodnotu úhrnné plodnosti (pod 1,5). Nejlépe je na tom Island a Irsko, které mají relativně vysoké hodnoty úhrnné plodnosti (ovšem i tak jsou pod hranicí hodnoty prosté reprodukce 2,1) ale i nižší mediánový věk než ostatní evropské státy.

Pokud by se obrázek 2 pomyslně rozdělil na kvadranty, pak by země v pravém dolním kvadrantu patřily mezi ty země, u kterých je žádoucí kladné migrační saldo. Mezi tyto země patří nejen již zmíněné Řecko, Španělsko, Portugalsko a Itálie, ale také např. Finsko, Rakousko, Polsko a Německo.

Obrázek 2: Úhrnná plodnost 2018–2022 a mediánový věk 2022 v Česku a evropských zemích

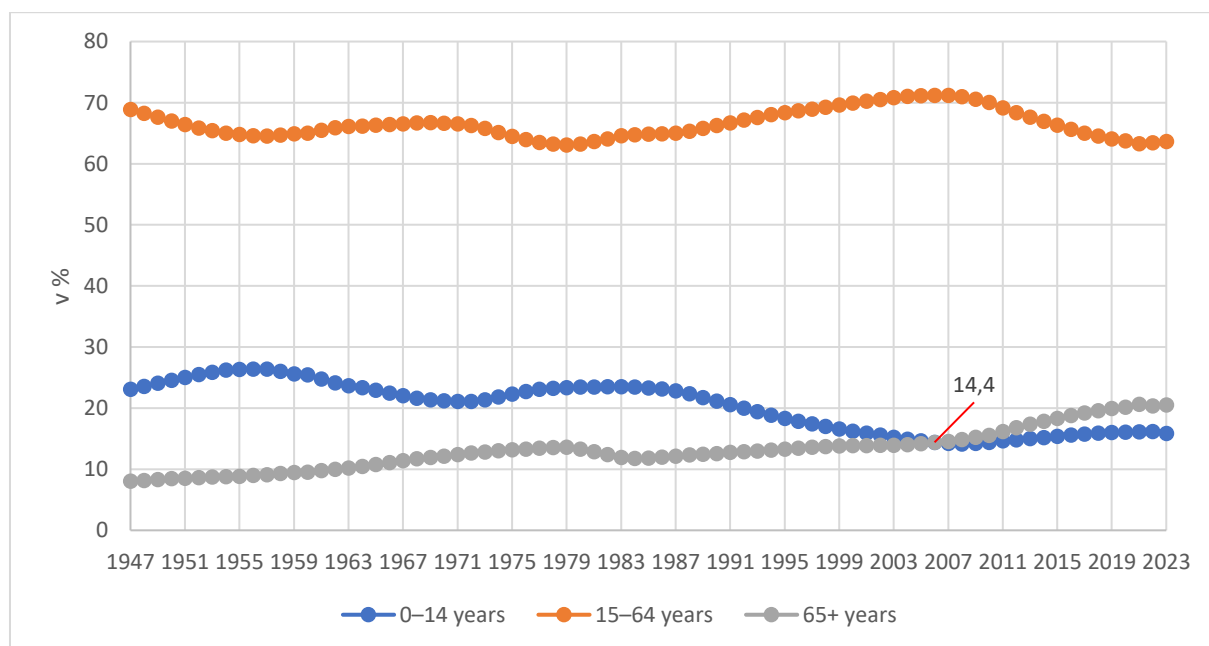
Zdroj: EUROSTAT (Fertility indicators (demo_find), Population structure indicators at national level (demo_pjanind)), vlastní zpracování v programu R

2 Problematika stárnutí populace v České republice

V České republice dochází, stejně jako v ostatních evropských zemích, k nárůstu mediánového věku, který je důsledkem stárnutí populace. Následující obrázek se zaměřuje na historický vývoj podílu tří hlavních věkových složek populace.

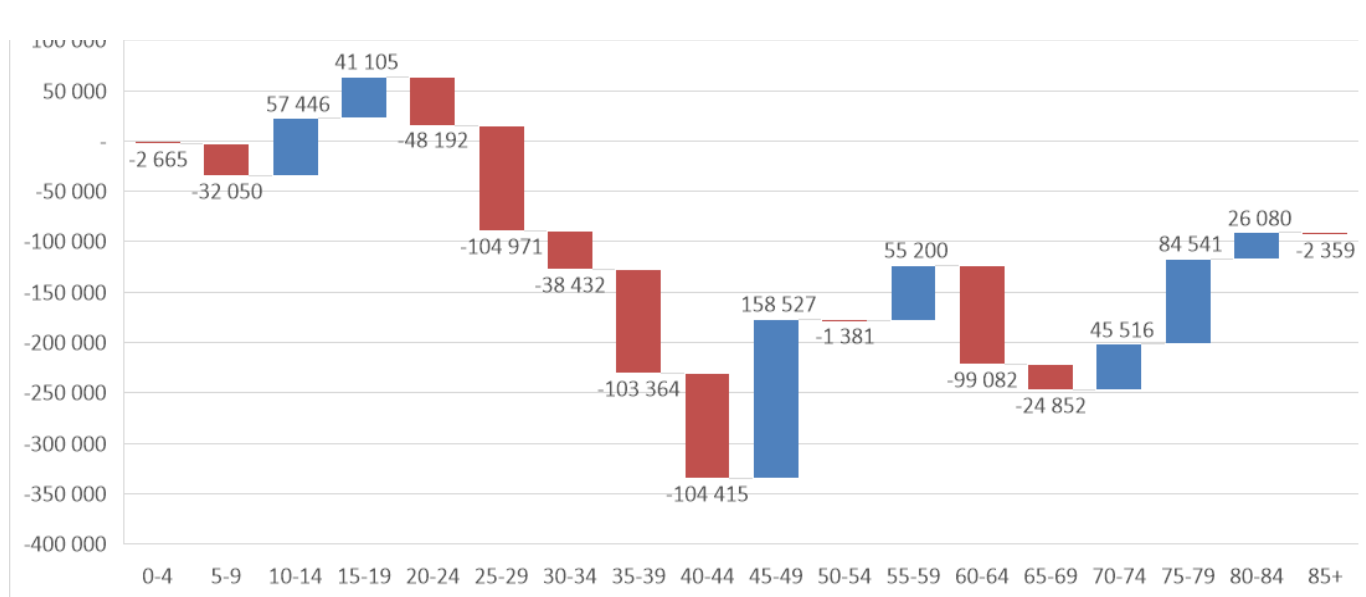
V obrázku 3 je možné si povšimnout snižujícího podílu nejmladší věkové složky (0–14 let). V posledních letech je pak také možné zaznamenat postupné snižování podílu věkové složky 15–64 let na úkor zvyšování podílu věkové složky 65+. Jistý zlom nastal v roce 2006, kdy poprvé podíl nejstarší věkové složky 65+ byl stejný jako podíl nejmladší věkové složky (14,4 %). Na počátku sledovaného období v roce 1947 tvořil podíl nejmladší věkové složky 0–14 let 23,1 %, na konci sledovaného období v roce 2023 tvořil podíl nejmladší věkové složky pouhých 15,9 %. Naopak u věkové složky tvořil podíl na počátku sledovaného období v roce 1947 8 % a na konci sledovaného období tento podíl tvořil 20,5 %, což je výrazné zvýšení.

Obrázek 3: Vývoj jednotlivých věkových složek v letech 1947–2023 v Česku

Zdroj: ČSÚ (Věková struktura obyvatel České republiky v letech 1947–2022 (k 31. 12.)), vlastní zpracování

Obrázek 4: Přírůstky/úbytky jednotlivých věkových složek v letech 2017–2021 v Česku

Zdroj: ČSÚ: Věková struktura obyvatelstva 2017 a 2021, vlastní zpracování

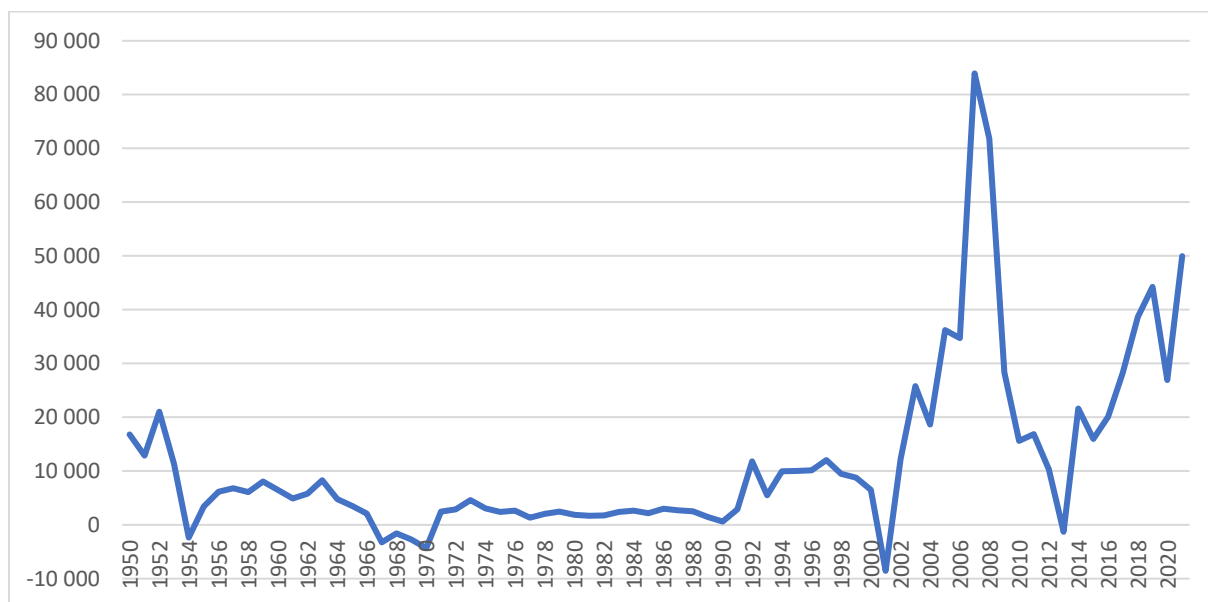
Na obrázku 4 je možné si povšimnout přírůstků, resp. úbytků v jednotlivých věkových složkách populace ČR za 5 let (porovnání roku 2021 a 2017)². Nejvyšší úbytky je možné zaznamenat ve věkových skupinách 25–29 let, 35–39 let a 40–44 let, naopak nejvyšší přírůstek byl zaznamenán ve věkové skupině 45–49 let.

3 Mezinárodní migrace v České republice

Od roku 2013 zaznamenává Česká republika pozitivní migrační přírůstek, který vykazuje rostoucí trend. Obrázek 5 znázorňuje vývoj migračního přírůstku/úbytku od roku 1950 do roku 2021 (rok 2022 představoval migrační přírůstek 329 742), z grafu však byl vyloučen pro lepší vyobrazení historických hodnot). Vysoké hodnoty migračního přírůstku v posledních letech se staly klíčovým faktorem ovlivňujícím populační vývoj České republiky a zcela zásadní pro vytváření případných vhodných migračních politik.

² Rok 2022 byl vyloučen z důvodu velkého počtu přistěhovalých z Ukrajiny vlivem války na Ukrajině.

Obrázek 5: Vývoj přírůstku (úbytku) stěhováním v letech 1950–2021 v Česku

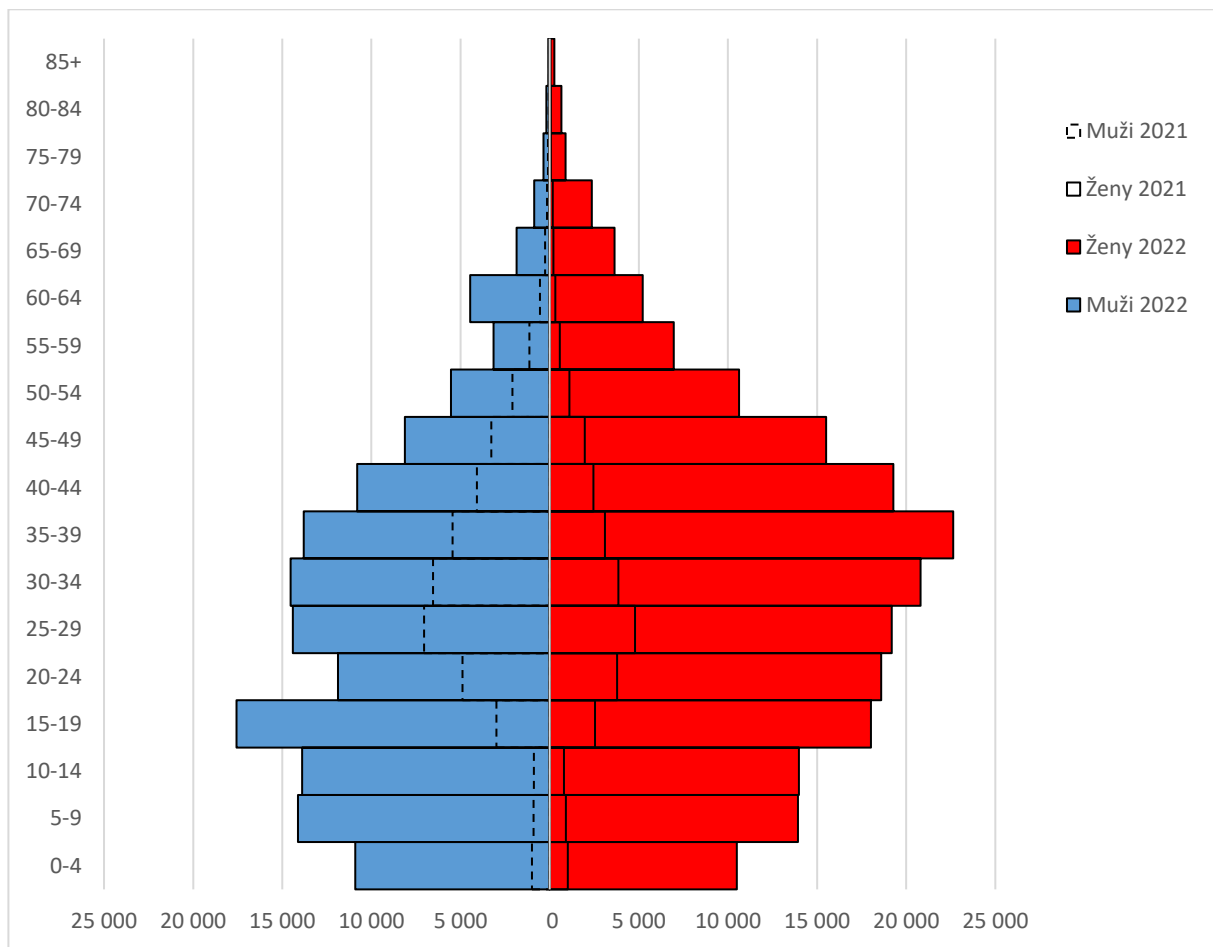
Zdroj: ČSÚ (vlastní zpracování, tab. 1 Pohyb obyvatel České republiky v letech 1785–2022: absolutní údaje), vlastní zpracování

Autoři často uvádějí, že přistěhovalí jsou lidé v produktivním věku. Věková struktura přistěhovalých do České republiky je toho důkazem.

Na obrázku 6 je možné vidět věkovou strukturu přistěhovalých v letech 2021 a 2022, přičemž rok 2022 byl specifický vysokým počtem přistěhovalých z Ukrajiny (často se jednalo o ženy a děti), proto je věková struktura v roce 2022 poněkud odlišná než v předchozích letech.

Na obrázku 6 tvoří nejvíce početnou věkovou skupinu v roce 2021 přistěhovalí muži ve věku 25–34 let, většinou jde o pracovní migraci. Ženy jsou více početně zastoupené ve věkové skupině 20–34 let.

Obrázek 6: Věková struktura přistěhovalých v roce 2021 a v roce 2022 v České republice

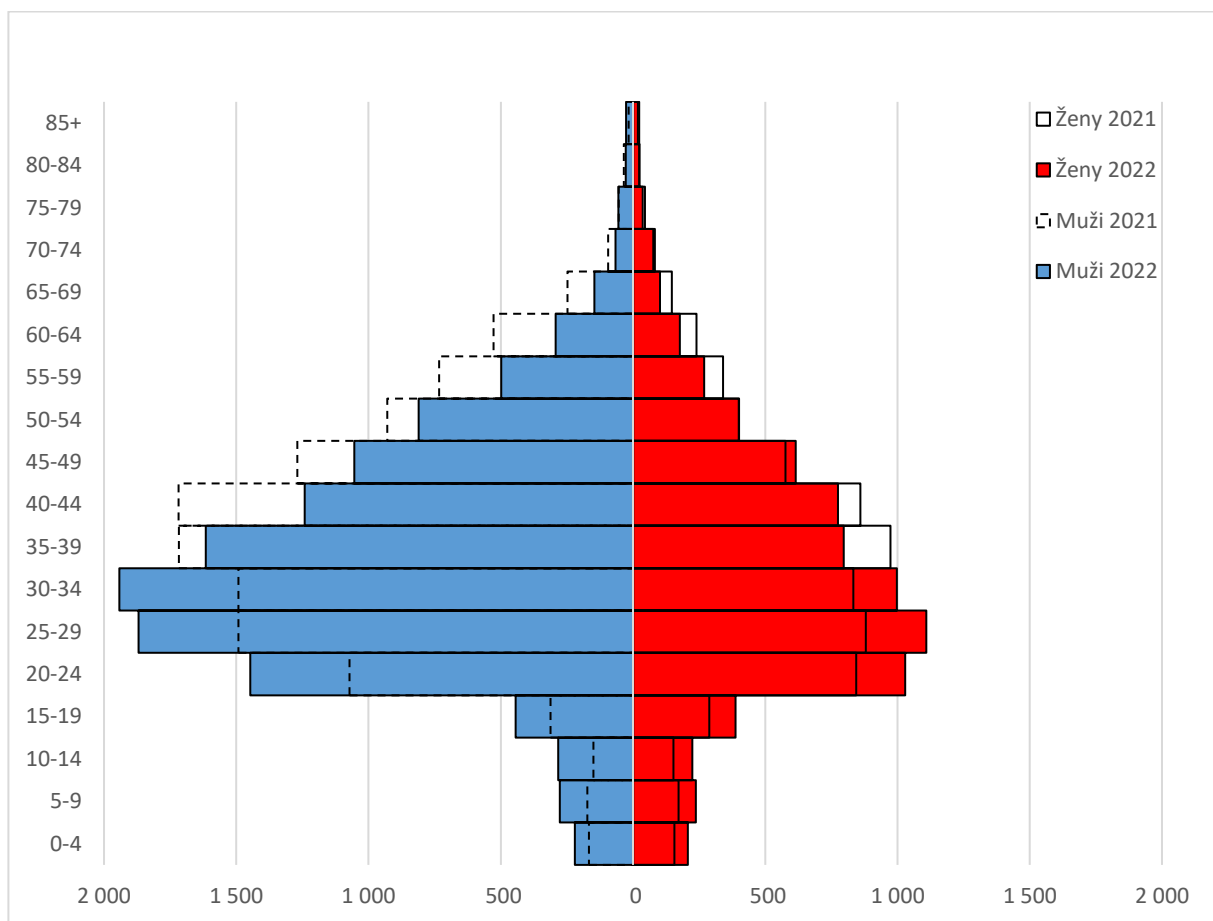

Zdroj: ČSÚ (vlastní zpracování, Demografická ročenka 2021 a 2022, H.12 Zahraniční stěhování podle věku a pohlaví)

Věková struktura přistěhovalých v roce 2022 na obrázku 6 je specifická kvůli již zmíněnému vysokému počtu přistěhovalých z Ukrajiny. Vyznačuje se vysokým počtem žen ve věkových skupinách až do 44 let, ale také i početnou skupinou dětí (0–4 roky).

Na obrázku 7 je dále zobrazena věková struktura vystěhovalých za poslední dva dostupné roky 2021 a 2022. Z obrázku 7 je patrné, že převažují vystěhovalí muži ve věkové skupině 35–44 let v roce 2021 a v roce 2022 převažuje věková skupina mužů ve věku 25–34 let. V případě přistěhovalých i vystěhovalých se tak potvrzuje skutečnost, že se jedná o osoby v mladším produktivním věku. Při bližším zkoumání jednotlivých obrázků je také vidět, že počty přistěhovalých jsou podstatně vyšší v obou sledovaných letech 2021 i 2022, což také potvrzuje kladný migrační přírůstek v těchto letech.

Obrázek 7: Věková struktura vystěhovalých v roce 2021 a v 2022 v České republice

Zdroj: ČSÚ (vlastní zpracování, Demografická ročenka 2021 a 2022, H.12 Zahraniční stěhování podle věku a pohlaví)

Závěr

I přes budoucí problémy spojené se stárnutím populace v evropských zemích, zdá se, že mezinárodní migrace může pomoci zmírnit některé dopady stárnutí. Například může poskytovat pracovní sílu v klíčových odvětvích (zdravotnictví a sociální služby), obohacovat společnost o nápady a inovace, přinášet kulturní rozmanitost, ale také zvyšovat spotřebitelskou poptávku a stimulovat tím ekonomiku a hospodářský růst. Z uvedených dat vyplývá, že Česká republika je v posledních letech migračně atraktivní zemí a zajišťuje tak kladný celkový přírůstek obyvatelstva.

Pro dosažení těchto pozitivních efektů z migrace je však nezbytné, aby byly zavedeny účinné a spravedlivé migrační politiky. Tyto politiky by měly zajistit, že migrace bude dobře řízena, přičemž bude respektována důstojnost a práva všech migrantů. Kromě toho je klíčové

zajistit dostupnost a kvalitu služeb, jako je zdravotní péče a vzdělávání, aby se mohli migranti plně integrovat společnosti a přispívat k rozvoji.

Celkově je zřejmé, že dobře řízená migrace může být odpovědí na výzvy spojené se stárnutím populace. Příchod mladších pracovních sil prostřednictvím migrace může pomoci vyrovnat demografické nerovnováhy, podpořit ekonomický růst a posílit sociální soudržnost. Investice do integrace migrantů a podpory jejich aktivní účasti ve společnosti jsou proto klíčovými kroky k zajištění udržitelného a inkluzivního rozvoje v budoucnosti.

LITERATURA

ABEL, Guy J.; COHEN, Joel E. Bilateral international migration flow estimates for 200 countries. *Scientific data*, 2019, 6.1: 82.

BASTIA, Tanja; LULLE, Aija; KING, Russell. Migration and development: The overlooked roles of older people and ageing. *Progress in Human Geography*, 2022, 46:4: 1009-1027

BEAUCHEMIN, Cris. Migration between Africa and Europe (MAFE): Looking beyond immigration to understand international migration. *Population*, 2015, 70.1: 7-11.

BURCIN, Boris, et al. Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky. *Sociologický časopis*, 2008, 44.4: 653-682

COLEMAN, David. Migration and its consequences in 21st century Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 2009, 1-18.

HAUER, Mathew E.; JACOBS, Sunshine A.; KULP, Scott A. Climate migration amplifies demographic change and population aging. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2024, 121.3: e2206192119

HARPER, Sarah; LEESON, George. Introducing the journal of population ageing. *Journal of Population Ageing*, 2008, 1: 1-5.

CHAMIE, Joseph. International migration. *Great Decisions*, 2016, 35-50.

JOSIFIDIS, Kosta, et al. Eastern migrations vs western welfare states-(un) bi-ased fears. *Panoeconomicus*, 2013, 60.3: 323.

NAGARAJAN, N. Renuga; TEIXEIRA, Aurora AC; SILVA, Sandra T. The impact of an ageing population on economic growth: an exploratory review of the main mechanisms. *Análise Social*, 2016, 4-35.

OECD/European Commission (2023), *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling In*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1d5020a6-en>

PAKULSKI, Jan. *Population ageing and Australia's future*. 2016.

PERI, Giovanni. *Immigrant Swan Song*. *Finance & Development*, 2020.

Kontakt

Daniela Krbcová

Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67, Praha 3 - Žižkov
daniela.krbcova@vse.cz